

УДК 811.112.2'373.7

ББК 81.432.4 - 3

ВИРАЖЕННЯ ЕМОТИВНОЇ ТРИВАЛОСТІ ФРАЗЕОЛОГІЧНИМИ ОДИНИЦЯМИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

ГАМЗЮК М. В.

Київський національний лінгвістичний університет

У статті розглянуто специфіку вираження емотивної тривалості фразеологічними одиницями німецької мови. Основну увагу приділено виявленню характеру внутрішньої і зовнішньої емотивної тривалості, а також ролі складників фразеологізмів у її формуванні. З'ясовано, що у процесі утворення емотивної тривалості відбувається повне або часткове переосмислення дієслівних компонентів, особливим вираженням тривалості є бездієслівні фразеологічні одиниці.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, фразеологічна семантика, емотивність, тривалість.

The paper deals with the specifics the expression of emotive duration of phraseological units of the German language. The basic attention is given to defining the nature of the internal and external emotive duration, as well as the phraseological components in its formation. The research concludes that in the process of formation of emotive duration is accepted on full or partial reconsideration verbal components, the special expression of duration are verbless phraseological units.

Key words: phraseological units, phraseological semantics, emotivity, duration.

Останнім часом мовні засоби вираження емоцій – емотивні мовні одиниці – є об'єктом багатьох лінгвістичних досліджень. Проте вивченню окремих складових емотивного компонента значення рідко приділяється увага вчених. Як відомо, емоції різняться за якісними (емоційним тоном, емоційною оцінкою) і кількісними чинниками (інтенсивністю та тривалістю). Одним з таких компонентів є **емотивна тривалість**, яка виражається фразеологічними одиницями. Емоції, як відомо, являють собою процеси, які мають просторові й часові параметри. Водночас вони є виявом категорій статичності і динаміки, де статика виступає як окремих вияв динаміки. Тривалість емоції – це період між напруженням та розрядкою. Емоції можуть бути швидкоплинними або тривати довго [7, с. 209].

Вербалізація емоцій – досить складний процес, оскільки емоція виражає індивідуальне переживання людини, а мовний знак має узагальнене значення. Мислення фіксує лише ті емоції, які люди переживають найчастіше, такі емоції характеризуються певною інтенсивністю та тривалістю. Мовний знак відображає емоцію, яка пройшла крізь призму суспільної свідомості та яку переживає більшість членів мовного колективу. Широка палітра почуттів окремої людини не знаходить повного віддзеркалення у семантиці слова. Емоції передають також нелінгвальними засобами: мімікою, жестами, інтонацією, що так само може позначатися у мові.

Визнаючи наявність емоційної сфери свідомості, вчені констатують складність та недостатню дослідженість емоцій, відзначаючи, що спроба виділити структури емоційної сфери і типологізувати їх не вдалася [13, с. 217]. Причина невдачі полягає, на нашу думку, у тому, що емоції належать не лише до сфери свідомості, а й до несвідомих та підсвідомих явищ. Як відомо, між свідомим, несвідомим та підсвідомим існує певний зв'язок [13, с. 218]. Розв'язання проблем емотивності мовних одиниць потребує глибшого дослідження онтологічних властивостей емотивності, а також встановлення взаємодії мислення, мотивацій та емоцій у свідомості людини.

Людина відображає у своєму мозку об'єктивні відношення, що складаються у неї як у особистості, з окремими об'єктами відображення. У житті людини емоції завжди виступають у нерозривній єдності з пізнавальними процесами. У реальному житті не буває “чистих” емоцій. Вони завжди предметні, оскільки викликаються тим, що людина відчуває, сприймає, уявляє, що думає про предмети або явища об'єктивного світу. Емоції мають властивість збуджуватися словами, які є знаками відомих людині об'єктів, зовсім невідомі об'єкти не можуть бути джерелом емоційних переживань людини. Від того, як розуміються ті або інші явища, життєві ситуації, події, залежить характер переживань, які виступають як особлива форма пізнання людиною життєвих явищ. Емоції є своєрідним відображенням об'єктивної дійсності у мозку людини [15, с. 24]. Їхня специфічність залежить від того, що і як у них відбивається. Відображення охоплює також ставлення особистості як діючого та пізнавального суб'єкта до об'єктів, які можуть задовольнити її потреби або перешкодити цьому процесу. Специфічна сфера відображення світу у мозку людини і становить емоційну сторону людської психіки. В емоціях відбиваються відношення певних об'єктів до життя людини як природної і суспільної істоти, до її потреб і прагнень та ставлення людини до них. Такий різновид відображення реалізується у формі переживання. Соціальний чинник суттєво впливає на виникнення та перебіг емоцій у людини, оскільки процес оволодіння вираженням емоцій у суспільстві досить тривалий у часі. Він потребує системи вмінь та достатнього досвіду для оволодіння усією палітрою емоційної експресії у тонких і диференційованих формах. Оволодіння експресією – явище двобічне і вимагає від людини, з одного боку, розвитку навиків адекватного сприйняття різних форм і відтінків емоцій, вміння їх тонко розпізнавати, з другого – вміння користуватися відтінками вираження емоцій, щоб переконливо і точно передавати свої переживання та емоційне ставлення до тих чи інших явищ. З ускладненням трудової діяльності та психічного життя зростає і кількість емоцій.

При вербалізації емоцій відбувається використання мовних засобів для передачі зазначених вище компонентів емоцій. Для відображення тривалості велику роль відіграє лінійність мовного знака. Ще Ф. де Соссюр вказував на протяжність часу та наголошував на тому, що час є ключем до розуміння мови: “...позначення ... розгортається лише в часі, запозичивши у нього характерні особливості: а) воно наділене тривалістю; б) його тривалість має лише один вимір – це лінія. Цей принцип очевидний. [...] Від нього залежить увесь механізм мови” [10, с. 92]. Отже, тривалість можна зобразити як певний відрізок на цій прямій, обмежений точками початку та кінця.

Слід зазначити, що в реальному світі кожна дія характеризується більшою або меншою тривалістю чи взагалі миттєвістю. Зазвичай тривалість являє собою опозицію короткочасності або миттєвості. Семантична категорія тривалості охоплює як “позитивний” вияв даної семантики (відносну довготривалість), так і її “негативний” вияв як миттєвість, або нетривалість. Обидва вияви презентують двобічне відношення до поняття тривалості. Таке розуміння категорії тривалості відповідає відношенням об'єктивної дійсності. Але особливість мовного значення тривалості полягає в тому, що вона найчастіше інтерпретується не як миттєвість або короткочасність, а переважно як тривалість за межами короткочасності, як “позитивна характеристика”, що виявляється і в самому лексичному значенні слова тривалість “час, період, строк, протягом якого щось діє, відбувається, існує” [16, с. 252].

Лінгвістика демонструє різні підходи до категорії тривалості. О. В. Бондарко виділяє внутрішню та зовнішню форми тривалості. Внутрішня тривалість базується на семантиці дієслова. Зовнішня тривалість зумовлюється показниками за межами предиката [2, с. 98]. Проте слід зауважити, що будь-яка дія сама по собі є цілісною, незважаючи на те, що її можна поділити на фази початку, середини та кінця. Важливо пам'ятати, що ці фази являють собою елементи

єдиного процесу, що триває, тому ми розглядаємо тривалість як процес протікання дії у часі від її початку до кінця. Такий підхід є найбільш широким і охоплює всі фази дії (початкову, серединну, кінцеву) та характеристику дії відносно ступеня тривалості як більш або менш тривалу.

Мова має організовану систему лексичних та синтаксичних засобів вираження тривалості, які різні за своїм складом, що виявляється як в змістовому, так і в функціональному планах. У змістовому плані в різних мовах виділяються різнорівневі одиниці, що мають значення тривалості: на лексичному рівні – слова зі значенням тривалості (напр.: *lange, ununterbrochen*); на граматичному рівні – певні граматичні форми (напр.: в німецькій мові – *fährt*, в англійській мові – *is reading*); на рівні речення – синтаксичні конструкції, що можуть виражати тривалість (напр.: *Er arbeitete, bis wir kamen; Wir waren noch immer nicht fertig mit dem Übersetzen*). Усі ці засоби можна поділити на дієслівні та бездієслівні, але слід зазначити, що у мовленні вони часто комбінуються і певним чином конкретизують значення тривалості.

Слід також відзначити, що наведені засоби вираження тривалості розглядалися здебільшого відносно лексичного значення, а не фразеологічного, а тривалість вивчали переважно в рамках аспектологічного контексту. Саме тому дана проблема потребує подальшого дослідження з урахуванням особливостей фразеологічного значення. Але вже зараз можна припустити, що всі ці засоби з певними уточненнями можна вважати також засобами вираження тривалості емотивності.

Види тривалості найбільш докладно описав О. В. Бондарко, досліджуючи засоби її вираження в російській мові. Зокрема, він розрізняв такі види тривалості:

- за ознакою конкретизації – визначена / невизначена тривалість;
- за детермінованістю – обмежена / необмежена;
- відносно досягнення результату дії – протяжна / замкнена (результативна) / тривалість збереження результату;
- за взаємодією з дейксісом – темпорально-характеризована / темпорально-нехарактеризована тривалість;
- за ознакою багатоактності, кратності дії – безперервна / переривана;
- за наявністю вказівки на певне положення на лінії часу – локалізована / нелокалізована в часі тривалість [2, с. 108–120].

У своїй класифікації видів тривалості автор спирався на семантику дієслів (способи дії) та характеристику дії обставинами часу.

Названі види тривалості можна, на нашу думку, виділити також, розглядаючи тривалість емотивності фразеологічних одиниць німецької мови. Але в цьому разі слід обов'язково звернути увагу на те, що в німецькій мові значно менше способів дії порівняно з російською мовою, та враховувати специфіку фразеологічного значення. Так, у складі фразеологічних одиниць теж бувають вказівки на час, але їх значення, як правило, повністю переосмислюється, і вони більше не можуть конкретизувати значення способів дії відносно тривалості. Наприклад, фразеологічна одиниця *ein Gesicht machen wie sieben Tage Regenwetter* позначає “дивитись похмуро, розсерджено або мати невдоволений вигляд”. Компонент *sieben Tage* у своєму новому значенні у складі фразеологізму зовсім не має відношення до часу. Обставини часу, що детермінують значення фразеологічної одиниці як тривале і конкретизують його стосовно виду як визначене, обмежене за тривалістю, локалізоване у часі та ін., можуть з'явитися у контексті при вживанні фразеологізму в мовленні.

Вивчаючи тривалість, О. В. Бондарко виділяє внутрішню та зовнішню форми тривалості. Внутрішня тривалість базується на семантиці дієслова. Зовнішня тривалість зумовлюється показниками за межами предиката [2, с. 98].

Специфіка вираження емотивної тривалості полягає в особливостях фразеологічної семантики. Проблема **фразеологічного значення** вважається найскладнішою не лише у фразеології, а й у лінгвістиці взагалі. На перших етапах розвитку фразеологічної науки у мовознавстві

панувала думка, що фразеологічне значення еквівалентне лексичному [14, с. 14]. Х. Касарес визнавав відмінності між фразеологічним та лексичним значенням, проте вважав, що семантика фразеологічних одиниць не може бути точно виявлена, з чого робився висновок, що ці одиниці варто сприймати такими, якими вони є, не намагаючись пояснити їхню внутрішню сутність [5, с. 245]. Більшість сучасних дослідників вважають, що фразеологічне значення має бути віднесене до особливої категорії семасіології, оскільки має специфічні риси [1, с. 19]. Незважаючи на велику кількість досліджень фразеологічної семантики, проблеми значення фразеологічних одиниць не можна вважати остаточно розв'язаними. Це пояснюється відсутністю єдиного погляду у вирішенні природи фразеологічного значення, визначенні мовних механізмів, які спричиняють його формування. Фразеологізм має свою специфіку як у вираженні загальномовних облігаторних компонентів семантики, так і в їхньому додатковому наборі. До основних компонентів значення фразеологічної одиниці належить також *емотивність*. Але емотивний аспект значення вважається конотативним, тобто додатковим, хоча основне мовне призначення фразеологізму полягає не стільки в номінації об'єкта, скільки в його емотивній оцінці – позитивній або негативній. У зв'язку з таким трактуванням фразеологічного значення постає ряд питань: Чи може емоція характеризувати об'єкт, не вказуючи на нього? Чи може бути додатковим той компонент, який відіграє провідну роль у значенні мовної одиниці? Відповіді на ці та інші питання вимагають установлення онтологічних основ емотивності, структури емотивного компонента значення, зв'язку емотивності з іншими складовими частинами цілісного фразеологічного значення.

При створенні значення мовної одиниці внаслідок когнітивних процесів аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, узагальнення відбувається скорочення інформації, яка міститься у суспільній свідомості щодо певних об'єктів номінації. При цьому певний компонент свідомості може не відображатися в семантиці слова. Так, терміни містять лише предметно-логічну (поняттєву) інформацію, емотивні вигукі – лише емоції.

Не можна не погодитися з думкою, що при аналізі значення мовних одиниць має розглядатися не лише внутрішня організація семантичної структури мовної одиниці, а й відношення мовної одиниці з іншими мовними одиницями та явищами свідомості. Аналізуючи семантику слова, М. П. Кочерган відзначає, що поняття *значення слова* охоплює декілька типів відношень: предмет-слово (*денотативне значення*), слово-слово (*структурне значення*), слово-поняття [6, с. 188-191]. До виділених відношень можна було б додати інші: слово-синтаксична конструкція (*граматичне значення*) [3, с. 42], слово-свідомість (*сигніфікативне значення*) [11, с. 10], слово-комунікативна ситуація (*стилістичне значення*), слово-культура (*культурологічне значення*). Між виділеними видами значення існує тісний зв'язок, оскільки значення слова виникає в практичній діяльності, у якій люди пізнають предмети, явища, відношення між ними і результати цього пізнання фіксують у словах, їхніх значеннях. Значення слова відображає предмети через їхнє узагальнення, яке формується не лише в індивідуальному пізнавальному досвіді окремої людини, а являє собою результат суспільної практики, воно виступає засобом формування і закріплення здобутого в суспільній практиці знання про предмети і явища об'єктивної дійсності. Пізнаючи навколишній світ, людина виділяє певні об'єкти і називає їх через ту чи іншу ознаку. Як правило, прикмети предметів зовнішнього світу багатогранні і виділяються людиною у вигляді певних властивостей і відношень, які кваліфікуються як суттєві або несуттєві. Об'єктам можуть також приписуватися певні властивості, яких вони реально не мають. В. М. Телія висунула гіпотезу про те, що повна семантична структура знакового утворення поділяється на кілька макрокомпонентів або блоків, кожен з яких має свою структуру. Такими макрокомпонентами названо: *граматичний, денотативний, оцінний, мотиваційний, емотивний, стилістично маркований, культурологічний*. Граматичний і денотативний компоненти є облігаторними для всіх типів мовних знаків [12, с. 215]. Питома вага кожного з наведених вище компонентів у семантичній структурі мовної одиниці може бути різною [6, с. 238].

Стосовно фразеологізмів також можна виділяти внутрішню та зовнішню тривалість. Проте, зважаючи на цілісне значення фразеологічних одиниць, внутрішньою доцільно вважати тривалість, що детермінується будь-яким компонентом у межах фразеологізму, а зовнішньою – тривалість, що визначається показниками тривалості за межами фразеологічної одиниці.

Відповідно до психологічних характеристик емоцій структура емотивності представлена двома якісними компонентами емотивності (емотивний тон, інтенсивність). Тривалість вказує на перебіг дії у часі та характеризує емотивну дію, що виражається фразеологізмами, як довготривалу, середню за тривалістю або короткочасну.

У здатності фразеологічних одиниць динамічно відображати будь-яку екстралінгвальну ситуацію В. М. Мокієнко вбачає відмінність їх від слів, які, як правило, вказують на статику [9, с. 165]. Як показує мовний матеріал, фразеологізми можуть виражати як процес, так і стан. Оскільки ця особливість фразеологізмів залишилася поза увагою дослідників, вважаємо за доцільне розглянути її детальніше.

Як відомо, значення фразеологічних одиниць зумовлюється їхніми структурою, функцією, відношенням до позначуваного та залежностями між компонентами фразеологізму. Залежно від цього виділяють чотири класи фразеологічних значень: 1) цілісне значення, 2) роздільно-цілісне, 3) частково переосмислене, 4) роздільне частково переосмислене [8, с. 312, 336].

До фразеологізмів з цілісним фразеологічним значенням відносять **всебічно стійкі фрази**, які не допускають модифікації часових форм дієслова. Вони мають нульову граматичну валентність, оскільки не потребують для актуалізації свого граматичного значення поєднання з іншими мовними одиницями. В окремих випадках такого поєднання не вимагає також і актуалізація предметно-логічного та емотивного компонентів значень. О. В. Кунін назвав таку ситуацію нульовим контекстом, хоча у наведеному ним прикладі взагалі можна говорити не про актуалізацію фразеологічної одиниці, а про відсутність актуалізації [8, с. 10]. Напр.:
(...) *Holt sah auf Wolzows Gesicht und wusste alles.*

Der Himmel steh mir bei!

Der Leutnant sah sich in der Stube um [20, с. 441].

У наведеному уривку фразеологічна одиниця не має тісного семантичного зв'язку з сусідніми висловлюваннями, оскільки попередній макротекст не дає інформації про ситуацію, яка могла викликати переляк у Вернера Хольта як результат припущення, здогаду щодо причин певної міміки Вольцова.

Про відносну семантичну автономність або нульовий контекст можна говорити у тих випадках, коли йдеться про відсутність актуалізації як певний авторський прийом. Напр.:

“Also doch Liebesgeschichten. Nun sage wer?”

“Leopold?”

“Alle Wetter...” Und man konnte nicht heraushören, ob Treibel bei dieser Namensernennung mehr in Schocko der Freude geraten war [21, с. 327].

Форма *Alle Wetter!* використовується для вираження двох антонімічних основних значень: неприємного та приємного здивування [19, с. 917]. В авторській ремарці зазначається, що слухачеві не зрозуміло, яку саме емоційну оцінку повідомленню висловив Трайбель.

В обох наведених прикладах актуалізується лише внутрішня тривалість, хоча семантику фразеологічної одиниці *Der Himmel steh mir bei!* легко встановити навіть у нульовому контексті, оскільки вона є моносемічною і має лише значення “вираз переляку” [17, с. 1233]. З формою у цьому випадку асоціюється лише одне основне значення. На відміну від цієї одиниці фразеологізм *O mein Gott!* є багатозначним. Проводячи аналогію з актуалізацією лексичних одиниць, можна припустити, що у цьому випадку актуалізується основне значення фразеологізму – “пригнічення, зняковіння” [18, с. 624], яке не залежить суттєво від позиції

в різних конкретних висловлюваннях і яке першим фіксується в словниковій статті [11, с. 21]. Актуалізується лише те основне значення, яке асоціюється з цією формою у більшості членів мовного колективу.

Проте навіть в описаних випадках не йдеться про повну семантичну ізоляваність фразеологізму від контексту, оскільки загальний зміст твору вказує на особу, яка переживає певні емоції, на причини або передумови, які її викликали, а не про його вживання поза межами контексту, як стверджують деякі лінгвісти [див.: 8, с. 13].

Випадків актуалізації фразеологічних одиниць у нульовому контексті відносно небагато. Зрозуміло, що за таких обставин тривалість обмежується мовленнєвою ситуацією. Під ситуацією ми за В. Г. Гаком розуміємо сукупність елементів, які знаходяться у свідомості людини у момент висловлювання та які зумовлюють вибір мовних засобів при формуванні висловлювання [3, с. 251]. Аспекти ситуації багатогранні, і необхідність їх відображення породжує різні специфічні функції мови. Особливістю висловлювань, що описують ситуації, є вираження ними не тільки предметних відношень, а також інформації співрозмовників та позиції мовця. Саме з цих позицій відбувається відбір мовних засобів для опису ситуації. Те саме явище може описуватися різними мовними засобами залежно від позиції мовця та ознак ситуації, які він хоче відобразити в мовленні.

Для висловлювань, які описують ситуації, характерна низка ознак:

- сукупність попередніх знань співрозмовників про об'єкт мовлення;
- співвіднесеність висловлювання з мовцем чи співрозмовником;
- взаємодія абстрактної синтаксичної структури з семантикою лексем та з актуальним членуванням висловлювання, що призводить до нейтралізації окремих мовних елементів;
- наявність стереотипів мислення у членів мовного колективу, які полегшують процес спілкування між ними [див.: 3, с. 251–263].

Антропоцентризм, властивий мові взагалі, найвиразніше виявляється у фразеології. Антропоцентризм у мові виражається формулою “я – тут – зараз”. Координата “я” – людина, мовець, координата “тут” – місце мовлення, координата “зараз” – момент мовлення. Ці координати є вихідними для акту мовлення. Навіть за відсутності прямих мовних вказівок вони мають на увазі [11, с. 112]. Для розуміння семантики фразеологічних одиниць остання особливість є надзвичайно важливою, оскільки у складі фразеологізмів не завжди є вказівки на час, місце або особу. Напр.: *Du ieber Himmel!; Immer Mut!*. До бездієслівних засобів вираження тривалості в німецькій мові належать різноманітні лексичні та лексико-синтаксичні засоби. Якщо часові форми дієслова виражають тривалість як опозицію завершеності, то лексичні показники часу репрезентують тривалість як опозицію короткочасності. Лексичні показники часу конкретизують емотивні процеси та емотивні стани з погляду їх локалізації у часі, обмеженості або необмеженості певними часовими рамками, короткочасності або довготривалості та можуть вказувати на різноманітні види локалізованої та нелокалізованої у часі тривалості.

До лексичних показників часу належать іменники, прикметники, прислівники та прийменники, до лексико-синтаксичних показників часу можна віднести сполучники підрядності та сурядності зі значенням часу. Лексичні показники часу, комбінуючись певним чином один з одним, можуть виконувати різну синтаксичну функцію у реченні, але найчастіше – це обставини часу, що конкретизують значення дієслова. Обставини часу тісно пов'язані з категорією часу дієслів, тому деякі лінгвісти вважають їх граматично залежними від морфологічних засобів вираження часу [4, с.124]. Узагалі бездієслівність виражає емоційний стан, який є частиною певного процесу (спілкування, мислення). Тривалість наведених вище фразеологічних одиниць обмежена мовленнєвою ситуацією і є актуальною лише на момент мовлення.

Наявність дієслів у складі фразеологізмів дозволяє диференційованіше підходити до розмежування стану і процесу залежно від семантики дієслівних компонентів. Стан виражається лексичною семантикою дієслів. Напр.: *mit offenem Munde dastehen*. Аналогічним чином здійснюється і вираження дії. Напр.: *j-n laufen lassen*.

Тривалість емотивності фразеологічних одиниць визначається способом дії, вираженим дієслівними компонентами. Залежно від семантики дієслівних компонентів тривалість емотивності, вираженої фразеологізмом, може або поширюватися на всю ситуацію, або торкатися лише її частини. Вживання у складі фразеологічних одиниць інгресивних або мутативних дієслів вказує на початок вираження емотивності. Напр.: *den Mund auf machen (aufreißen)*. Для визначення тривалості емоцій важливе значення мають результативні дієслова, що виражають закінченість дії. Напр.: *sein blaues Wunde rerleben*.

Дуративні дієслова у складі фразеологізму вказують на стійкість, тривалість емоції у межах мовленнєвої ситуації. Напр.: *in Gunst stehen*.

Оскільки кількість дуративних дієслів у німецькій мові значно переважає кількість перфективних, то обмеженість тривалості емоцій може виражатися іншими мовними засобами, до яких, зокрема, належать:

- а) вживання темпоральних прислівників. Напр.: *Jetzt ist der Ofen aus!*;
- б) вказівка на просторову обмеженість. Напр.: *Das ist die Höhe!*;
- в) вживання перфекта. Напр.: *Was ist in dich gefahren?*;
- г) використання статива. Напр.: *Mein Bedarf ist nicht gedeckt*;
- г) наявність пасива. Напр.: *Wird gemacht!*;
- д) вживання дієприкметника 2. Напр.: *Gesagt, getan*.

Про зовнішню тривалість ми можемо говорити при контекстуальній актуалізації фразеологізмів. Як правило, це відбувається у випадках, коли у складі фразеологічної одиниці є частково переосмислені або непереосмислені дієслова. Напр.: *die Flucht ergreifen* – “vor etwas, jemandem davonlaufen; fliehen”, дієслово *ergreifen* у складі фразеологізму має переосмислене лексичне значення, але інхотивність його семантики збереглася “verblasst; drückt [...] den Beginn von etwas aus”, (*Vor dem Hund ergriff der Dieb die Flucht*).

Серед зовнішніх факторів можна виділити кілька екстралінгвальних контекстів: критичні ситуації, пов’язані з небезпекою для життя, здоров’я; ситуації, пов’язані зі зміною соціального або комунікативного статусу об’єкта чи з можливістю такої зміни. Розглянемо особливості цих контекстів.

Критичні ситуації, пов’язані з небезпекою для життя і здоров’я людини, характеризуються такими параметрами: екстремальність, можливість фатальних наслідків. Напр.: *Draußen heulte der Feuersturm (...) Frau Ziesche lag auf den Knien: “Heiliger Joseph! Nährvater... bitte für und in der Stunde des Todes... Jungfrau Maria... bitte für uns alle, die heute im Todeskampf liegen... “Als Holt sie anfaßte, begann sie wieder zu schreien: “Nicht ins Feuer!”. Er stieß sie gewaltsam in die Wanne (...) Er tauchte ihr Kopf unter, sie verstummte, er half ihr heraus, sie hatte irre Augen. (...) Er hob das Kind auf, da umklammerte ihn Frau Ziesche abermals: “Mich mußt du retten, **Jesus Maria**, laß doch das Kind!” [20, с. 304]. Події, які становлять певну загрозу для життя, можуть мати як неочікуваний, так і очікуваний характер. У наведеному вище прикладі описані події є неочікуваними. Опису очікуваних подій передую зображення їх інтуїтивного відчуття Вернером Хольгом. Напр.: *In dem engen muffigen Kinosaal wurde Holt ein beklemmendes Gefühl nicht mehr los. Unfug zur Abendvorstellung zu gehen! Es gibt bestimmt Alarm, bei diesem idealen Wetter: ein bißchen diesig, da sind die Jäger verhindert, die Flak auch... Und wir sitzen in hier in einer wildfremden Gegend, weit von Getries Wohnung, weit von der Batterie... Apatisch saß er in einem harten Klappstuhl, der Stahlhelm auf den Knien. Der Film interessierte ihn nicht. Er atmete erleichtert auf, als der Streifen eindlich abgelaufen war. „Komm!“ Aber sie möchte noch Wochenschau sehen. “Es soll die Bilder von Attentat geben!” Er setzte sich wieder. Die Fanfare des Vorspanns war noch nicht verhallt, da brach die Wochenschau auch sofort ab; auf dem Leinwand erschienen die Worte: “Voralarm! Verlassen Sie sofort das Theater!” – “**Da hast du es! Verdamm!**” – rief er wütend [20, с. 300]. В обох випадках ситуативний контекст вказує на зовнішні причини появи переживань суб’єкта, виражає сам**

факт небезпеки для існування людини: у першому прикладі – у вогні, у другому – під час бомбардування. Він висловлений повністю мовою автора. Емотивні фразеологізми виражають стан афекту, який викликають подібні ситуації. Цьому сприяє концентрація у тексті цілеспрямовано дібраних автором твору емотивних мовних засобів. Тобто стан афекту передається не однією емотивною фразеологічною одиницею, а за рахунок конвергенції емотивних мовних засобів. Типовою емоцією, яку переживає людина, перебуваючи у подібному стані, є страх. У другому прикладі герой передбачав можливість бомбардування, проте факт повітряної тривоги викликав у нього емоцію не страху, а шаленства – злості високого ступеня інтенсивності, тому текст містить авторську ремарку *wywend* із вказівкою, яку саме емоцію переживає Хольт. Таким чином, емотивна тривалість забезпечується лінійним характером тексту та конвергенцією емотивних мовних одиниць при зображенні певної ситуації.

Отже, тривалість є кількісним показником емотивності і може виражатися або віднесеністю до всієї мовної ситуації в цілому, або до її певної частини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко – Х. : Вища школа, 1987. – 133 с.
2. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / А. В. Бондарко – Л. : Наука, 1987. – 348 с.
3. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак – М. : Языки русской культуры, 1998. – 768 с.
4. Гулыга Е. В. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке / Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс – М. : Просвещение: 1969. – 184 с.
5. Касарес Х. Введение в современную лексикографию / Х. Касарес; [пер. с исп.]. – М. : Изд-во иностр. л-ры, 1958. – 354 с.
6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства : підруч. [для студентів філологічних спеціальностей вищих закладів освіти] / Михайло Петрович Кочерган. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2000. – 368 с.
7. Кузин В. С. Психология / В. С. Кузин – М. : Высшая школа, 1974. – 280 с.
8. Кунин А. В. Фразеологические единицы и контекст / А. В. Кунин // Иностранные языки в школе. – 1971. – №5. – С. 2–14.
9. Мокиенко В. М. Славянская фразеология / В. М. Мокиенко. – М. : Высшая школа, 1980. – 207 с.
10. Сосюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Фердинант де Сосюр; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – К. : Основи, 1998. – 324 с.
11. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. – М. : Просвещение, 1975. – 271 с.
12. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты / В. Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
13. Філософія : [навч. пос.] / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко, В. П. Розумний [та ін.] / [за ред. І. Ф. Надольного]. – К. : Вікар, 1997. – 584 с.
14. Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка / Н.М. Шанский. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Наука, 1985. – 156 с.
15. Якобсон П. М. Психология чувств / П. М. Якобсон – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. – 384 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

16. Словник української мови : в 11 тт. / [за ред. І. К. Білодіда] // АН УРСР. Інститут мовознавства. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 10. – С. 252.

17. Duden. Das große Wörterbuch der deutschen Sprache in 6 Bänden / Unter Leitung von G. Drosdowski. – Mannheim. Wien. Zürich : Dudenverlag, 1976. – 2992 S.
18. Deutsches Universalwörterbuch / Unter Leitung von G. Drosdowski. – Mannheim. Wien. Zürich : Dudenverlag, 1989. – 1816 S.
19. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache / H. Küpper. – Hamburg : Claasenverlag, 1963. – 523 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

20. Noll D. Abenteuer des Werner Holt. Roman einer Jugend / D. Noll – Berlin, Weimar : Aufbau-Verlag, 1974. – 544 S.
21. Fontane L. Frau Jenny Treibel / L. Fontane // Fontanes Werke in fünf Bänden. – Berlin, Weimar : Aufbau-Verlag, 1977. – Bd.3. – S. 175–372

Дата надходження до редакції 01.12.2015